

Regeringskansliet
Socialdepartementet
103 33 Stockholm**Yttrande över betänkandet Juridiskt kön och medicinsk
könskorrigering (SOU 2014:91)**

(S2015/418/FS)

Riksdagens ombudsmän, JO, har beretts tillfälle att yttra sig i ärendet. Jag begränsar mitt yttrande till det följande.

Utredarens uppdrag har varit att utreda om åldersgränsen för fastställande av ändrad könstillhörighet bör ändras. I direktiven (dir. 2014:20) angavs att en ändring av könstillhörigheten kan beskrivas som en process i två delar och att det var den administrativa proceduren för det juridiska fastställandet av ändringen, inte den medicinska utredningen och behandlingen, som skulle stå i fokus för utredningsuppdraget.

Den 1 juli 2013 avskaffades kravet på sterilisering i lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall, könstillhörighetslagen. Sedan dess finns det inte krav på något medicinskt ingrepp för fastställande av ändrad könstillhörighet. Utredarens tolkning är att avskaffandet av kravet på sterilisering i könstillhörighetslagen har varit basen för direktivet att utreda åldersgränsen för fastställande av ändrad könstillhörighet. Mot den bakgrunden anser utredaren att det ligger inom ramen för uppdraget att lämna förslag som tar fasta på särskiljandet mellan den juridiska delen och den medicinska delen i processen att ändra könstillhörighet.

I betänkandet föreslås att könstillhörighetslagen upphävs och ersätts av två nya lagar, en lag om ändring av juridiskt kön och en lag om tillståndsprövning av ingrepp i könsorganen och avlägsnande av könskörtlarna. Utredaren lämnar också förslag till ändringar i steriliseringslagen, socialtjänstlagen och föräldrabalken.

Förslaget till lag om ändring av juridiskt kön och förslaget till ändringar i socialtjänstlagen

Utredaren föreslår att den som har fyllt 15 år själv ska kunna ansöka om ändring av juridiskt kön, oberoende av vårdnadshavarens inställning till ändringen.

Utgångspunkten i svensk rätt är att det är vårdnadshavaren som har både en rätt och en skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets eller den unges personliga angelägenheter (6 kap. 11 § föräldrabalken). I takt med barnets ålder och utveckling ska vårdnadshavaren ta allt större hänsyn till barnets synpunkter

och önskemål.

Som anförs i betänkandet är det ett ingrepp i vårdnadshavarens rättigheter att unga som har fyllt 15 år själva ska kunna ansöka om ändring av juridiskt kön (betänkandet s. 280). Jag delar utredarens uppfattning att en eventuell åldersgräns som ger en underårig person rätt att själv bestämma i en specifik fråga torde vara ett sådant ingrepp i vårdnadshavarens rättigheter som för att vara förenligt med artikel 8.2 i Europakonventionen måste vara nödvändigt i ett demokratiskt samhälle för att tillgodose ett legitimt intresse och vara proportionerligt (betänkandet s. 126 och s. 280 f.).

Utredaren anför att svårighetsgraden av det beslut som fattas avseende en persons juridiska kön ”rättsligt och formellt sett är låg, eftersom det endast innebär en personnummerändring” och framhåller att det finns möjligheter att ändra tillbaka (betänkandet s. 277). Jag anser att det kan ifrågasättas om inte utredaren förminskar betydelsen av ett beslut om ändring av det juridiska könet.

Betänkandet innehåller ingen mer ingående analys av saken. Vidare är det enligt min uppfattning inte givet att man ska ha som utgångspunkt att den som har fyllt 15 år har uppnått en sådan ålder och mognad att han eller hon ensam ska kunna ansöka om en ändring av det juridiska könet och att detta är barnets bästa som föräldraperspektivet ska stå tillbaka för. Jag avstyrker förslaget.

Jag vill, för den händelse att förslaget leder till lagstiftning, även uppehålla mig vid följande.

I betänkandet föreslås att lagen om juridiskt kön ska innehålla en bestämmelse om att Skatteverket, när unga under 18 år på egen hand ansöker om ändring av juridiskt kön, ska informera socialnämnden i sådana fall där vårdnadshavarens inställning i frågan skiljer sig från den unges eller inte framgår av den unges ansökan till Skatteverket. Efter information från Skatteverket ska socialnämnden genast kontakta den unge i syfte att göra en bedömning av om vederbörande är i behov av omedelbart skydd (förslag till ny bestämmelse i socialtjänstlagen, 11 kap. 1 b §).

I ett särskilt yttrande framför experten Elin Olsson, utredare vid Barnombudsmannen, uppfattningen att det är motstridigt att en person som är mellan 15 och 18 år har rätt att själv ansöka om att ändra sitt juridiska kön utan vårdnadshavarens samtycke, men samtidigt ska kontaktas av socialtjänsten när samtycke saknas (betänkandet s. 332 f.). Jag delar den uppfattningen. Som Elin Olsson anför kan det uppfattas som integritetskränkande att socialtjänsten med automatik får information från Skatteverket om att ett barn har ansökt om att ändra sitt juridiska kön utan vårdnadshavarens samtycke. En bättre ordning torde i så fall vara att den unge under förfarandet hos Skatteverket får information om möjligheten att vända sig till socialtjänsten.

Om förslaget som gäller Skatteverkets informationsskyldighet leder till lagstiftning är frågan hur socialnämndens uppgifter i sammanhanget ska regleras. Den föreslagna bestämmelsen i 11 kap. 1 b § socialtjänstlagen är svårbegriplig. Jag anser att socialnämnden bör hantera Skatteverkets information på motsvarande sätt som s.k. orosanmälningar. Den befintliga bestämmelsen om

utredningsskyldighet i 11 kap. 1 § socialtjänstlagen skulle kunna omarbetas så att den täcker även den aktuella situationen.

I betänkandet föreslås också att det ska införas nya bestämmelser i socialtjänstlagen (5 kap. 12 och 13 §§) i syfte att förtydliga socialnämndens ansvar för ”unga transpersoner”. Det finns dock redan bestämmelser i socialtjänstlagen som rör nämndens ansvar för unga personer i allmänhet. De föreslagna bestämmelserna skulle kunna inarbetas i 5 kap. 1 § socialtjänstlagen.

När det gäller personer med medfödd avvikelse i könsutvecklingen föreslås en särskild bestämmelse om möjligheterna till ändring av juridiskt kön för barn under 12 år. Utredaren har kommit fram till att det i den här frågan inte går att upprätthålla ambitionen om ett tydligt särskiljande mellan den administrativa ändringen av en persons juridiska kön i folkbokföringen och den medicinska praktiken. I dessa fall bedöms det vara nödvändigt att den unge utreds inom ramen för hälso- och sjukvården för att den juridiska ändringen ska kunna komma till stånd (betänkandet s. 288). Till vårdnadshavarens ansökan om ändring av det juridiska könet ska det bifogas ett läkarintyg som styrker att en ändring av det juridiska könet är 1. förenlig med utvecklingen av barnets könsidentitet och 2. i enlighet med barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad (4 § i den föreslagna lagen om ändring av juridiskt kön).

Det anförda innebär att Skatteverket måste göra en bedömning av innehållet i läkarintyget. Den uppgiften verkar vara främmande i förhållande till Skatteverkets övriga verksamhet. Om förslaget leder till lagstiftning bör givetvis, som anförts i betänkandet, läkarintyget vara utformat på ett sätt som gör att tolkningsutrymmet minimeras (betänkandet s. 288 f.).

Förslaget till lag om tillståndsprövning av vissa ingrepp i könsorganen och avlägsnande av könskörtlarna och förslaget till ändring i steriliseringslagen

Jag instämmer i de synpunkter som Elin Olsson för fram i fråga om förslaget att sänka åldersgränsen för att söka tillstånd till operation av könsorganen eller avlägsnande av könskörtlarna (betänkandet s. 331 f.). När det gäller att avgöra vad som är barns bästa har utredaren inte låtit barns behov av skydd mot irreversibla ingrepp väga tillräckligt tungt i förhållande till behovet av dessa ingrepp. Av det underlag som presenteras går det inte att dra slutsatsen att en sänkning av åldersgränsen är till barnets bästa. Jag avstyrker förslaget.

Ingrepp som avser avlägsnande av könskörtlarna kan i vissa fall också innebära sterilisering, som för närvarande inte är tillåtet när det gäller personer under 18 år. Jag avstyrker även förslaget om ålderssänkning i steriliseringslagen.

Övrigt

Jag delar utredarens uppfattning att möjligheterna att få till stånd ett byte av juridiskt kön och byte av förnamn måste korrespondera (betänkandet s. 186). Frågan om namnbyte behöver därför utredas.

Utredaren har uppmärksammat att det nya personnumret för en person som har ändrat könstillhörighet inte syns i de personbilder i folkbokföringen som utvisar relationer. De problem som lyfts fram visar att det finns behov av åtgärder och att

man bör utreda frågor som rör folkbokföringen och förfarandet hos Skatteverket i samband med ändrad könstillhörighet (betänkandet avsnitt 8.5 och 8.6). Det kan i sammanhanget noteras att JO nyligen har mottagit en anmälan som gäller Skatteverkets hantering av uppgifter i folkbokföringen efter att en person bytt personnummer och könsidentitet.

I de delar som berör Skatteverket har jag samrått med JO Lars Lindström som har tillsyn över folkbokföringen.

Lilian Wiklund

Åsa Widmark
byråchef